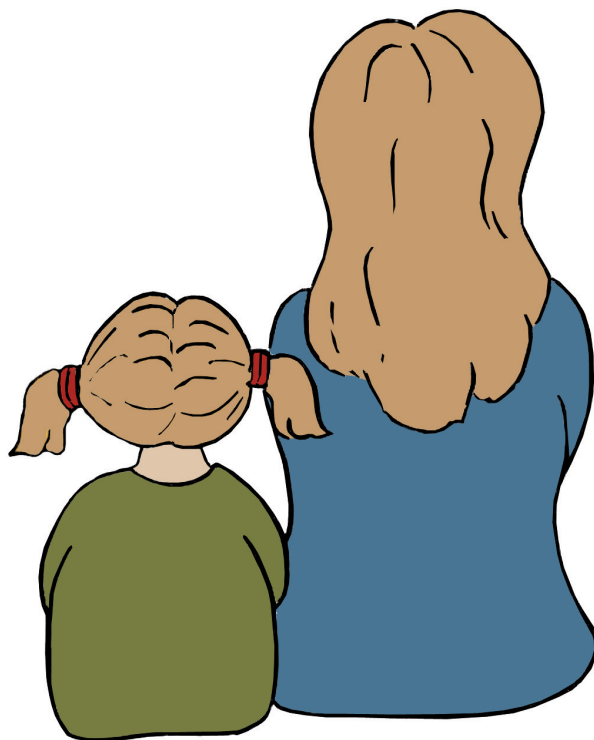

Utvärdering av stödgrupp för föräldrar
med barn i samhällsvård

Mamma Trots Allt

Slutrapport

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har beviljat medel till detta forskningsprojekt som samlar kunskap om föräldrar med kognitiva svårigheter som har barn i samhällsvård. Projektets utvärderar en stödgruppsverksamhet som genomförs enligt modellen "Mamma trots allt" som ges med det övergripande syftet optimalt umgänge mellan barn i samhällsvård och deras biologiska föräldrar.

SUF-Kunskapscentrum
Samverkan - Utveckling - Föräldraskap

Till Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Slutrapport för projekt "Utvärdering av stödgrupp för föräldrar med barn i samhällsvård"

Populärvetenskaplig sammanfattning

Tack vare medel från Stiftelsen Allmänna Barnhuset har detta forskningsprojekt kunnat genomföras från 2014 – våren 2016.

Projektets syfte var att utvärdera insats till stöd för umgänge i form av en stödgruppsverksamhet som genomförs enligt modellen "Föräldrar trots allt" som ges med det övergripande syftet är optimalt umgänge mellan barn i samhällsvård och deras biologiska föräldrar. Stödgruppen benämns i Sverige som "Mamma Trots Allt". Mammorna träffas en gång/vecka i åtta veckor. Stödgruppens utformning är anpassad till de kognitiva svårigheter deltagarna har och ömsesidig feed-back underlättas med stöd av professionella gruppledare.

Projektet inleddes med Etisk ansökan och rekrytering. För att underlätta rekrytering har en grupp professionella genomgått gruppledarutbildning på SUF-Kunskapscentrum i Uppsala. Inför gruppledarutbildningen har en manual arbetats fram. Mamma Trots allt är nu en manualbaserad intervention vilket styrker upp både kunskapsinhämtande, rekrytering av gruppledare och möjligheten till framtida implementering. Gruppledarutbildningen var en tvådagarsutbildning i november 2014. Sammanlagt 11 professionella, framför allt socialsekreterare, från 5 olika orter deltog i utbildningen. Tre efterföljande tillfällen med metodstöd har hållits under 2015-2016. Två av orterna har genomfört stödgrupper under 2015 och deltagande mammor med kognitiva nedsättningar har deltagit i forskningsprojektet.

Utvärderingen har genomförts med en kvalitativ ansats. Mammor (n=15) har intervjuats om delaktighet, föräldraroll och umgänge. Mammorna har intervjuats före och efter Mamma trots allt samt 6 – 12 månader efter avslutad stödgrupp. För att undersöka pappors behov av stöd har även pappor (n=4) intervjuats. Fem gruppledare har intervjuats efter att ha hållit i stödgrupp/er.

Sammanlagt 30 placerade barn och 4 hemmaboende barn berörs av de föräldrar som inkluderats i denna studie. Preliminära resultat från två analyserade fallstudier indikerar att mammors föräldraroll påverkas i positiv riktning av att mammor deltar i Mamma Trots allt, liksom umgänget med placerade barn. Arbetet med fortsatta analyser och artikelförfattande fullföljs under kommande år.

Bakgrund

Enligt en Svensk studie föds varje år 225 barn som har en mor med intellektuell funktionsnedsättning vilket innebär att det idag finns ca 4050 barn som har mammor med IF (1). Konsekvenser av en sådan uppväxt kan finnas med in i vuxenlivet (2). Barn till föräldrar med intellektuell funktionsnedsättning blir i högre utsträckning än andra barn omhändertagna för samhällsvård. Studier från andra länder påtalar att mellan 30 - 40 % av barnen till föräldrar med utvecklingsstörning blir omhändertagna. Orsaken till placeringen varierar från fall till fall då det trots allt är en heterogen grupp. I Sverige är återkommande anledningar till placeringen, enligt länsrättsförhandlingar, vanligen för lite stimulans, risk för olycksfall i hemmet och allmän omsorgs-svikt. Det finns också vetenskapligt styrkt att föräldrar med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) och Autism har ökad risk för maladaptivt föräldraskap (3-7). I denna studie användas det samlande begreppet ”kognitiva svårigheter” för de funktionsnedsättningar som avses.

Ett omhändertagande är enligt forskningen ett stort ingrepp som har livslånga konsekvenser både för barnen (8) och för föräldrarna (9) och omhändertagandeprocessen är svårbegriplig för många föräldrar (10). De professionella beskriver att det är svårt att värna om och tillvarata både barnets och föräldrarnas välbefinnande och föräldrarna upplever sig ifrågasatta (11). Barn i Sverige som omhändertas blir oftast placerade i familjehem med någon form av umgängesrätt. Att barnet får ha kvar kontakt med sin biologiska förälder/rar bedöms vara av vikt för barnet. I Socialstyrelsens bok ”Om barnet behöver ny vårdnadshavare” betonas att frågor om umgänge alltid ska avgöras efter vad som är bäst för barnet (s 66). Socialstyrelsen betonar också att barn har rätt till umgänge med en förälder som de inte bor tillsammans med.

I Socialstyrelsens Allmänna råd (SOSFS 2012:11) rekommenderas vilka råd, stöd och annan hjälp som bör ges till barnet. Socialnämnden bör också se till att ge vårdnadshavaren stöd i sin föräldraroll och i sin kontakt med dem som vårdar barnet (6 kap. 7 § SoL). Föräldrar som har kognitiva svårigheter och har barn i samhällsvård är en sårbar, osynlig och i Sverige i stort en obeforskad grupp. Befintlig forskning från andra länder visar att föräldrar som fått sina barn placerade bär på stor och obearbetad sorg, och att det finns svårigheter att få till umgängen. Förutom känslan av maktlöshet inför myndighetsutövandet bär alltså de biologiska föräldrarna ofta på obearbetad sorg som också kan påverka både barnet och familjehemmet och kanske kan förklara en del av utgången. En del i problematiken tycks vara att biologiska föräldrar inte får eget stöd eller får det i låg och godtycklig omfattning.

Det finns ny kunskap i Sverige som styrker att det finns metoder som kan påverka, förutsatt att man på ett strukturerat sätt anpassar stödet till föräldrarnas kognitiva svårigheter (11). En utvärdering av ett treårigt projekt med gruppverksamhet för föräldrar med kognitiva svårigheter och deras barn som genomförts i en mindre kommun i Uppsala län visar hur föräldrar som deltagit i gruppverksamheten upplevt en gemenskap med andra föräldrar som delar erfarenheten av samma problem. Flera föräldrar berättar om stärkande upplevelser av att deras erfarenheter har kunnat hjälpa andra i samma situation, att deras erfarenheter räknas och att bli lyssnad till (12). Det finns också indikationer på att stödgruppsverksamhet riktad till mödrar med kognitiva svårigheter har god effekt med stärkta sociala relationer och psykologiskt välbefinnande hos modern (13). Utfallet för barn som är placerade är bättre när deras biologiska föräldrar mår bra.

SUF-Kunskapscentrum i Uppsala har som uppdrag att samla och sprida kunskap om barn till personer med kognitiva svårigheter och om föräldraskap (14). Genom samverkan mellan Uppsala kommun, Uppsala Läns Landsting och SUF-Kunskapscentrum erbjöds stödgrupper för föräldrar som har sina barn placerade i familjehem. En modell för att ge stöd åt mammor som fått sina barn placerade som använts i Australien prövades. Stödgruppen benämns i Sverige som ”Mamma Trots Allt”. Modellens mål är att deltagarna ska hitta sätt att hantera och begripa sin situation och träffa andra som är i liknande situation. Genom stödgruppen finns det möjlighet till krisbearbetning, hjälp att hitta konstruktiva lösningar för att hantera separationen, lättare sätta sig in i barnets situation och få stöd i att ha kvar sin föräldraroll trots att barnet bor i en annan familj. Deltagandet kan vara läkande men också ha en förebyggande effekt.

Den första omgången, en pilotstudie, inriktade sig till mammor för att efterlikna den modell som använts i Australien. Det var nio deltagare initialt varav sju fullföljde hela kursen. Ett problem när denna typ av stödgrupp ska utvärderas är brist på utvärderade frågeformulär för föräldrakompetens som använts till personer med kognitiva svårigheter. Av den anledningen prövades några olika frågeformulär i semistrukturerade intervjuer. De flesta av deltagarna kunde svara på frågorna i de frågeformulär som prövades men behov av anpassningar av frågeformulären konstaterades. I intervjuerna uttryckte deltagarna hur betydelsefull gruppen varit för dem. Deras sätt att formulera sig tyder på att de upplevt det läkande, lärorikt och stressreducerande att träffa andra med liknande erfarenheter. En genomgående hög närvarofrekvens styrker att stödgruppen var uppskattad. Av den anledningen beslutades att huvudstudien skulle genomföras och med kvalitativ ansats.

Syfte och frågeställningar

Syfte

Denna studie utvärderar insats till stöd för umgänge i form av en stödgruppsverksamhet som genomförs enligt modellen ”Mamma trots allt” som ges med det övergripande målet optimalt umgänge mellan barn i samhällsvård och deras biologiska föräldrar.

Frågeställningar

1. Kan en strukturerad arbetsmodell i form av stödgrupp påverka föräldra-kompetens, psykisk hälsa och tilltro till egen förmåga hos föräldrar som har barn placerade?
2. Hur upplever föräldrarna stödgruppsverksamheten? Hur beskriver de sitt umgänge med placerade barn? Kan modellen ge stöd i att utveckla strategier för ett positivt umgänge med barnet?
3. Hur upplever förälder/rar umgänget? Har de uppfattat någon skillnad under den tid förälder deltagit i stödgrupp?
4. Vilka erfarenheter har gruppledarna av stödgruppen?

Metod

Målgrupp

Deltagare var mammor/föräldrar med kognitiva svårigheter av sådan grad att det inverkar på föräldraförmåga har ett barn som placerats i samhällsvård för mer än 6 månader sen. Grupperna har omfattat 8 – 12 deltagare vid kursstart, detta för att inte riskera att få ett för liten grupp vid eventuella bortfall. Exklusionskriterier: Behov av tolk, aktivt missbruk, pågående depression. Bedömningen görs av den professionelle som rekryterar.

Rekrytering

Att rekrytera föräldrar med kognitiva svårigheter till olika typer av verksamheter kan vara en utmaning. Det är inte ovanligt att föräldrar med kognitiva svårigheter inte litar på professionella och därför tackar nej till insatser som de är erbjudna. Professionella kan ibland uppleva att de har svårt att nå fram. Detta gör att denna del är en mycket viktig komponent av upplägget och krävs en uttalad strategi. Vi har därför valt att luta oss mot de erfarenheter vi har kring målgruppen när det gäller det rekryteringsarbete vi har gjort under åren till andra gruppverksamhet inom Uppsala län. Framgångsrika faktorer till rekryteringsarbete är bland annat en god relation och ett gott förtroende mellan den som rekryterar och deltagaren där en god personkänedom kan bidra till ett lyckat motivationsarbete samt överbryggande av förtroende: Rekryteringen behöver ske i form av ett personligt möte från den som har en kontakt med föräldern till gruppledaren.

Intervention

I stödgruppens arbetsätt ingår att deltagarna ska ge och få feed-back i gruppen,

- hitta sätt att hantera/förbättra det umgänge man har på konkret nivå för att uppnå optimal relation med barn och fosterfamilj samt för ökad psykisk hälsa
- förstå, uttrycka och hantera egna känslor inklusive sorg
- förstå och hantera den situation de är i oavsett om de har umgänge med sina barn eller inte
- förstå hur egna känslor och förhållningssätt kan påverka barnet

Stödgruppens mål: Ökad psykisk hälsa samt optimal relation med barn och familjehem.

Modellen bygger på att man träffar föräldrarna i grupp åtta gånger, en gång i veckan under ca 2,5 h/tillfälle. Det finns en given struktur i programmet men det finns även utrymme för att föräldrarna själv kan vara med att skapa innehåll vilket syftar till att ge empowerment och delaktighet.

Ett exempel kan vara att föräldrarna vill ha mer information om rättsprocesser eller att de vill få tips om vad man kan göra när de har umgänge med sina barn. I modellen från Australien ingår att komplettera diskussion med praktiskt arbete i syfte att underlätta för föräldrarna att uttrycka sig bland annat använda scrap booking (klipp- och klistra material).

Dataanalyser

Demografiska variabler som samlats in: Kön, ålder, utbildningsnivå, boende (villa, lägenhet, tätort, landsbygd), civil status, antal barn i hushållet samt omhändertagna barn.

Intervjuer har genomförts av förälder/rar och gruppledare. Mammor som deltagit i stödgrupp har intervjuats före och efter stödgrupp samt en långtidsintervju 6 - 12 månader efter avslutad stödgrupp. Data samlas med bandinspelade intervjuer med stöd av intervjuguide som baseras på de intervjuguider som använts i liknande syfte (15, 16). Dessa intervjuguider har anpassats för föräldrarna med kognitiva svårigheter och för att fånga det som kan vara specifikt när föräldrarna har kognitiva svårigheter.

Insamlade data har kontinuerligt transkriberats ordagrant och analyserats. Materialet analyseras med tematisk innehållsanalys (17). Analysen började med identifiering av manifesta meningsbärande enheter, och har sedan följts av kondensering, kodning, och kategorisering till tolkning av textens teman.

Genomförande och preliminära resultat

Projekttidens första år har fokuserats på etisk ansökan (Dnr 2014/369) och på rekrytering. Ett stort hinder för projektets genomförande har varit svårigheter med rekrytering. För att underlätta rekrytering har en grupp professionella, framför allt socialsekreterare, genomgått gruppledarutbildning på SUF-Kunskapscentrum i Uppsala. Inför gruppledarutbildningen har en manual arbetats fram. Mamma Trots allt är nu en manualbaserad intervention vilket styrker upp både kunskapsinhämtande, rekrytering av gruppledare och möjligheten till framtida implementering.

Gruppledarutbildningen var en tvådagarsutbildning som genomfördes i november 2014. Tre efterföljande tillfällen med metodstöd har hållits under 2015 och ett under våren 2016. Sammanlagt 11 professionella, framför allt socialsekreterare, från 5 olika orter deltog i utbildningen. Två av orterna har genomfört stödgrupper under 2015 och deltagande mammor med kognitiva nedsättningar och informerat samtycke har deltagit i forskning.

Från hösten 2014 – våren 2016 har datainsamling genomförts enligt plan och redovisas i tabell 1.

Tabell 1. Antal genomförda intervjuer

MTA kurs	Intervju före n=	Intervju efter n=	Långtids 3-6 mån n=
Uppsala HT14	-	-	1 grupp (n=4), 1 individuell
Uppsala VT15	4	4	3
Uppsala HT15	4	4	1
Västerås HT15	6	4	4
Pappor	4	-	-
Gruppledare	-	-	1 grupp (n=3), 2 individuella
Totalt	18	12	Individuella: 11, grupp: 2

Sammanlagt 41 individuella intervjuer och 2 gruppintervjuer har genomförts. Deskriptiva data av samtliga inkluderade mammor och pappor presenteras i tabell 2. Transkribering av flertalet dataintervjuer är genomfört.

Tabell 2. Beskrivning av inkluderade mammor (n=15, en mamma som bara deltog i efterintervjun tillkommer) och pappor (n=4)

	Alla	Kvinnor	Män
Antal	19	15	4
Ålder	38 (24-54)	36,5 (24-53)	43,8 (24-54)
Boende			
Lägenhet	18	15	3
Hus	1	0	1
Civilstånd			
Ensamstående	9	7	2
Sambo	10	8	2
Barn			
Antalet hemmaboende barn	4	2	2
Hemmaboende barn/person (n=)	0,2 (4)	0,1 (2)	0,5 (2)
Ålder på de hemmaboende	9,4 (7 mån.-16)	7 mån. och 7 år	14 och 16 år
Antalet placerade barn	30	27	3
Placerade barn/person (n=)	1,6 (30)	1,8 (27)	0,8 (3)
Ålder på de placerade barnen	8,3 (6 veckor-17år)	8,3 (6 veckor-17år)	7,7 (3-12år)
Utbildningsnivå			
Grundskola	4	2	2
Gymnasieutbildning (avbruten)	11(3)	9 (3)	2
Särskola	3	3	0
Särgymnasium	1	1	0
Arbete/sysselsättning			
Arbetar	9	5	4
Studerar	1	1	0
Ingen sysselsättning	6	6	0
Föräldraledig/sjukpensionär	3	3 (1/2)	0
Funktionsnedsättning			
ADHD	5	4	1
ADD	4	3	1
Autismliknande tillstånd	4	4	0
Lindrig utvecklingsstörning	6	5	1
Övriga diagnoser*	11	9	2

*dyslexi, fibromyalgi, artros, dissociativ personlighetsstörning, depression, kognitiva svårigheter, liten hjärnskada, alkoholsyndrom

Analys av data pågår

Tre av de fyra första intervjuerna från Uppsala VT 2015 analyseras separat, fallstudier, för att studera processen, ska presenteras i en vetenskaplig artikel med fallstudier.

Övriga elva förintervjuer från mammor har analyserats med innehållsanalys för att beskriva hur mammor med kognitiva nedsättningar uppfattar sin delaktighet, föräldraroll och umgänge innan de deltar i stödgrupp. Preliminära resultat kan presenteras på förfrågan.

Intervjuer efter deltagande i stödgrupp Mamma trots allt kommer att analyseras och presenteras i en separat vetenskaplig artikel. Intervjuer av pappor kommer att kompletteras under hösten 2016 och planeras resultera i ytterligare en vetenskaplig artikel.

Preliminära resultat av fallstudier

En mamma som presenteras i fallstudien-studien uppfattar sin föräldraroll efter stödgrupp på följande sätt:

- Kände sig som en dålig mamma innan stödgrupp Mamma trots allt
- Känner sig som en bättre mamma nu. ”Jag tog mitt ansvar och bad om hjälp med barnen innan det hamnade i omhändertagande”
- Hon får inte utlopp för sin mammaroll nu men accepterar det för barnens skull
- Hon har nya kontaktvägar till barnen, Facebook, SMS, brev
- Hon värdesätter att de är två om föräldraskapet (hon och maken)
- De skulle behövt hjälp tidigare från socialtjänsten, så kanske det inte hade behövt bli så illa i deras relation med barnen
- Ser sin egen del och eget ansvar tydligare nu

Summering

Sammanlagt 30 placerade barn och 4 hemmaboende barn berörs av de föräldrar som inkluderats i denna studie.

De medel som beviljats från Allmänna barnhuset har använts till etisk ansökan, rekrytering, insamling av data, transkribering av 31 intervjuer, till analyser av intervjuer före (n=11) stödgrupp Mamma trots allt samt till analys av fallstudier (n=3).

Preliminära resultat från de två analyserade fallen som ska ingå i fallstudien indikerar att mammors föräldraroll påverkas i positiv riktning liksom umgänge med placerade barn, av att mammor deltar i Mamma Trots allt.

Arbetet med fortsatta analyser och artikelförfattande fullföljs under kommande år. Medel kommer att sökas för det arbetet.

Presentationer

IASSIDD konferensen i Wien 14 – 17 juli 2014, muntlig presentation: “Parents on the outside –A pilot study of a support group for parents with cognitive limitations who have lost the care of their children”

160512 Forskar-praktikerdag på SUF KC ”Case studier före och efter Mamma trots allt samt långtidsintervju om delaktighet, umgänge och föräldraskap”. Karin Jöreskog och Gunnel Janeslätt

Med tack till Stiftelsen Allmänna Barnhuset för att Ni ser behov av denna nya kunskap och att ni satsat för att göra studien möjlig.

Falun 2016-06-16

Gunnel Janeslätt med forskargrupp

Päivi Adolfsson, Fil. dr i kostvetenskap associerad till Institutionen för Folkhälsa och Habilitering samt Koordinator vid Centrum för forskning om funktionshinder vid Uppsala universitet

Karin Jöreskog, Fil dr i sociologi samt föreståndare på vid Centrum för forskning om funktionshinder vid Uppsala universitet

Lydia Springer, Specialist i klinisk psykologi med inriktning på funktionshinder, leg psykolog, SUF-Kunskapscentrum i Uppsala

Gunnel Janeslätt, Med dr., leg arbter , SUF-Kunskapscentrum, Box 26074, 75026 Uppsala, associerad till Institutionen för Folkhälsa och Habilitering Uppsala Universitet. Projektansvarig.

Referenser

1. Weiber I, Berglund J, Tengland PA, Eklund M. Children born to women with intellectual disabilities - 5-year incidence in a Swedish county. *J Intellect Disabil Res.* 2011;55:1078-85.
2. Lindblad I, Billstedt E, Gillberg C, Fernell E. An interview study of young adults born to mothers with mild intellectual disability. *Journal of Intellectual Disabilities.* 2013;1744629513508366.
3. Minde K, Eakin L, Hechtman L, Ochs E, Bouffard R, Greenfield B, et al. The psychosocial functioning of children and spouses of adults with ADHD. *J Child Psychol Psychiatry.* 2003;44:637-46.
4. Chronis-Tuscano A, Raggi V, Clarke T, Rooney M, Diaz Y, Pian J. Associations between Maternal Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder Symptoms and Parenting. *Journal of Abnormal Child Psychology.* 2008;36:1237-50.
5. Johnston C, Mash EJ, Miller N, Ninowski JE. Parenting in adults with attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD). *Clinical Psychology Review.* 2012;32:215-28.
6. van Steijn DJ, Oerlemans AM, de Rooter SW, van Aken MA, Buitelaar JK, Rommelse NN. Are parental autism spectrum disorder and/or attention-deficit/Hyperactivity disorder symptoms related to parenting styles in families with ASD (+ADHD) affected children? *Eur Child Adolesc Psychiatry.* 2013.
7. Janeslätt G., Hayat Roshanay A. Föräldraskap hos vuxna med ADHD eller Autismspektrumtillstånd, konsekvenser för barnet samt metoder för stöd. Systematisk kunskapsöversikt [Parents with ADHD or Autism consequences for the child and methods for support. A systematic review]. Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Nka), BSA; 2015 2015:7.
8. Thomson J, Thorpe R. The importance of parents in the lives of children in the care system. *Children Australia.* 2003;28:25-31.
9. Mayes R, Llewellyn G. What happens to parents with intellectual disability following removal of their child in child protection proceedings? *J Intellect Dev Disabil.* 2009;34:92-5.
10. Booth T, Booth W, McConnell D. The prevalence and outcomes of care proceedings involving parents with learning difficulties in the family courts. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities.* 2005;18:7-17.
11. Starke M. Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn - vad finns för kunskap? Underlag från experter. Socialstyrelsen (The National Board of Health and Welfare), 2005 Januari. Report No.: Contract No.: 2005-123-3.
12. Jöreskog K. Checklistor, tålamod och gemenskap. Erfarenheter från FIB-projektet 2005-2008. Stockholm: Arvsfonden, 2009.
13. McConnell D, Dalziel A, Llewellyn G, Laidlaw K, Hindmarsh G. Strengthening the social relationships of mothers with learning difficulties. *British Journal of Learning Disabilities.* 2009;37:66-75.
14. Bruno L. Föräldrar med kognitiva svårigheter - att bryta ny mark. Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2012.
15. Höijer I. Föräldrars röster - hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem. Allmänna Barnhuset 2007.
16. Westberg M, Tilander K. Att lära av fosterbarn - åtta års arbete med intervjuer av före detta fosterbarn. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2010 Contract No.: 2010:1.
17. Graneheim UH, Lundman B. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness *Nurse Education Today.* 2004;24:105-12.